

Državni izpitni center

M 1 1 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 1. junij 2011

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. Prav v tem se kaže eden osnovnih problemov šolanja. Gre namreč za stopnjo prostosti, ki ostane učencu, ali obratno, za stopnjo prisile, ki jo čuti nad sabo. S problemi, težavami in strahovi, ki izvirajo iz tega, se srečujemo vedno znova in v vseh obdobjih. Prisila in zatiranje individualnosti sta mladega človeka marsikdaj prignala na rob obupa. To se je zgodilo Churchill, Rilkeju, Balzacu, Schillerju in Hermannu Hesseju, v nekoliko drugačni obliki pa tudi mlademu Frideriku Velikemu, ki je nazadnje videl rešitev samo še v begu.

(Prause, G. (1977): Geniji v šoli, DZS, Ljubljana, str. 285)

Družbena vloga šole ni enopomenska. Razpravljajte o različnih vidikih njene vloge v družbi. Predstavite tudi kritične poglede.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- predstavijo **pomen in vlogo šole** v sodobnih/modernih družbah,
- opozorijo na **večplastnost** in mnogoterost njenih učinkov:
 - šola je **ideološki aparat države**, s svojimi cilji, organizacijsko sestavo in sistemom discipliniranja pripomore k **ohranjanju obstoječega družbenega sistema**,
 - šola **prinaša novo znanje**, pripomore k **razvoju mišljenja** in posameznikovih sposobnosti,
 - šola pripomore k razvoju posameznikove ustvarjalnosti in **odkrivanju novega**,
- navedejo, da šola **odpira formalne možnosti**, ki omogočajo osvoboditev od vnaprejšnjih danosti pripisanega položaja in izvornega okolja, hkrati pa z dejanskimi pogoji izobraževanja pripomore k **reprodukciji družbenih razlik**,
- predstavijo nekatere **kritične** pripombe in poglede na vlogo šole, kakršni so: sedanja šola je preveč uniformirana, ne omogoča ustvarjalnosti in svobodnega razvoja posameznika, ob množtvu informacijskih virov ne more biti več edina posredovalka znanja itd.

Za najvišje število točk morajo kandidati/kandidatke uravnoteženo navesti pozitivne dosežke, pa tudi negativne strani sedanjega šolskega sistema.

2. ***Predstavite urbane prostorske skupnosti in urbano življenje ter ju primerjajte z življenjem v ruralnih skupnostih.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v svoj odgovor:

- **predstavitev urbanih** prostorskih skupnosti (urbanizacija, značilnosti, kakršne so velikost, strukturiranost, gostota prebivalcev itd.),
- značilnosti **urbanega načina življenja**: številne dejavnosti in posledica tega, anonimnost posameznika, organizacija družbenega življenja, urbana kultura in posebnost življenjskih slogov, degradacija okolja, urbana segregacija itd.,
- **primerjavo** predstavljenih značilnosti urbanih skupnosti z ruralnimi.

Če v odgovoru za predstavljene značilnosti ni primerjave med mestnimi in kmečkimi skupnostmi, dobijo zanj največ 13 točk.

3. ***Razpravljajte o spreminjanju kultur v globalizacijskih procesih in o možnih posledicah teh procesov.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- obravnavajo **spremenljivost in medsebojno vplivanje** med kulturami; vključijo koncepte **difuzije, multikulturalizma** in **izginjanja kultur**,
- opredelijo **globalizacijski proces**,
- spreminjanje kultur **povežejo z globalizacijo**,
- razmišljajo o možnih **posledicah** tega procesa.

4. **Analizirajte odnos med družbeno močjo in oblastjo ter primerjajte tipe legitimne oblasti, ki jih glede na vir legitimnosti razlikuje Max Weber.**

Kandidati/kandidatke v svoj odgovor za najvišje število točk (18–20) vključijo:

- opredelitev **razlike med avtoriteto in prisilo – legitimnost** kot merilo razlikovanja,
- pojasnitev, da družbe poznajo **različne načine legitimiranja** oblasti,
- **analizo Webrovih tipov oblasti** – tradicionalne, karizmatične in racionalno legalne,
- **eksplicitno primerjavo** glede na **način legitimiranja, prenos oblasti, način sprejemanja pravil, podrejanje pravilom** itd.

5. **Analizirajte ekološke probleme in njihovo povezanost z modernizacijo.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- predstavijo in analizirajo nekaj **ekoloških problemov** (npr. onesnaženje, podnebne spremembe, uničevanje ozonske plasti itd.); pri predstavitvi in analizi se lahko opirajo tudi na ugotovitve študije »Meje rasti«,
- kratko predstavijo modernizacijo in še posebno dva od njenih vidikov, ki sta najbolj neposredno povezana z ekološkimi problemi, tj. **industrializacijo** skupaj s **tehnološkim razvojem** in **urbanizacijo**,
- ugotovijo, da se je šele z nastopom industrijske dobe začela eksponencialna rast izkoriščanja neobnovljivih virov, **nenehna razširjena reprodukcija** in **rast prebivalstva**,
- poudarijo **»profitni motiv«**, ki poganja kapitalizem in neposredno ali posredno sproža ekološke probleme, hkrati pa preprečuje njihovo odpravljanje.

IZPITNA POLA 2**I. ETNIJA, NAROD, NACIJA**

1. *Razložite dva družbena procesa oziroma dejavnika, ki sta vplivala na oblikovanje narodov. (Vir A) (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko razložijo dva izmed naslednjih družbenih procesov oziroma dejavnikov:

- **kulturne dejavnike**, pri čemer opozorijo na pomen nastanka in širjenja enotnega **jezika** med prebivalce nekega ozemlja; njegov nastanek je bil vsaj pri nekaterih narodih povezan z reformacijo; širjenje (enotnega) jezika je omogočil izum tiska;
- **gospodarske procese: kapitalistični razvoj** (modernizacija) je razbijal lokalno samozadostnost, omogočal večjo mobilnost, kar je pripomoglo k povezovanju ljudi, občutenju skupne pripadnosti itd.;
- **politične procese**, zlasti **meščanske revolucije** s svojimi idejami enakosti, svobode, suverenosti ljudstva itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezen predstavljen dejavnik (proces) po 2 točki, skupaj 4 točke. Če je razlaga pomanjkljiva, dobijo ustrežno temu manj točk.

2. *Pojasnite razliko med narodom in nacijo (nacionalno državo). Pomagajte si z viroma A in B. (2 točki)*

S pojmom nacija (nacionalna država) razumemo politično organiziran narod, tj. narod, organiziran v **državo** (1 točka). Narod se sicer lahko oblikuje in obstaja tudi **zunaj** državnih okvirov, ob **omejeni** politični suverenosti (1 točka).

3. *Katerega leta je nastala slovenska nacionalna država? (Vir B) (1 točka)*

1991 (1 točka).

4. *Katere nacionalne države so še nastale v (približno) istem času in na podoben način? Navedite tri. (1,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo tri izmed naslednjih držav: Hrvaška, Češka, Slovaška, Rusija, Ukrajina, Litva, Latvija, Estonija itd. Za vsako ustrežno navedbo dobijo po 0,5 točke, skupaj 1,5 točke.

5. *Kaj je – v primerjavi z vzhodnim, etničnim načinom, ki ga omenja vir B – značilno za zahodni način nastajanja nacij? Navedite tudi konkreten primer tako nastale nacije oziroma nacionalne države. (3 točke)*

Značilno je oblikovanje naroda – nacije v okviru **že prej obstoječe centralizirane države**, v kateri se nacija oblikuje okrog večinskega, najmočnejšega etničnega jedra (1,5 točke); manjše etnične skupine se **asimilirajo (notranji kolonializem)** (1 točka). Primeri so: Španija, Francija, Velika Britanija itd. (0,5 točke za en pravilno naveden primer).

6. *Poleg vzhodnega in zahodnega načina oblikovanja nacij poznamo še druge. Kratko predstavite še enega. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo enega od teh načinov:

- **imigrantske nacije**, nastale na celinah, ki so jih kolonizirali in naselili Evropejci (ZDA, Avstralija itd.);
- **kolonialni način**, prav tako povezan z evropsko kolonizacijo, le da je bila nacionalna država vsiljena zelo različnim tamkajšnjim etničnim skupinam.

Kandidati/kandidatke dobijo za en ustrezen predstavljen način 2 točki, sicer manj.

7. *Vir C nakazuje na dve različni plati nacionalizma. Poimenujte ju in kratko predstavite. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke poimenujejo in predstavijo:

- **pozitivni nacionalizem**, lahko tudi patriotizem, ki vključuje ljubezen do naroda, prizadevanje za osvoboditev naroda izpod tuje nadvlade, ustvarjalnost itd. (2 točki za pravilno poimenovanje in predstavitev, sicer manj);
- **negativni nacionalizem**, ki pomeni izključevanje pripadnikov drugih narodov, sovraštvo, nestrpnost in nasilje nad njimi itd. (2 točki za pravilno poimenovanje in predstavitev, sicer manj).

II. ZNANOST

1. *V katero obdobje je mogoče umestiti začetke moderne znanosti? Navedite ustrezno stoletje. V pomoč vam je lahko vir A. (1 točka)*

16. stoletje (1 točka).

2. *Katere družbene okoliščine so vplivale na razvoj moderne znanosti? Navedite in predstavite dve. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in predstavijo naslednje družbene okoliščine:

- **spremenjen odnos** do sveta oziroma do narave/človek kot gospodar narave,
- zgodnji kapitalizem,
- **ideje protestantizma** (dejavno poseganje v naravo kot temelj za razvoj),
- **novе spoznavne metode**/eksperimentiranje v znanosti,
- **profesionalizacija znanosti** in oblikovanje znanstvene skupnosti
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, skupaj 2 točki, in za ustrezno predstavitev še po 1 točko, skupaj 2 točki.

3. *Katera družbena funkcija znanosti je predstavljena v viru B? (1 točka)*

Praktična funkcija znanosti/vpliv znanosti na gospodarski razvoj družbe (1 točka).

4. *Navedite in predstavite še dve drugi družbeni funkciji znanosti. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in predstavijo dve izmed naslednjih družbenih funkcij/ciljev znanosti:

- **spoznavno funkcijo**,
- **razsojanje v družbenih procesih**/utemeljevanje družbenih odločitev,
- **oblikovanje in utrjevanje kulturnih vzorcev**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, skupaj 2 točki, in za ustrezno predstavitev še po 1 točko, skupaj 2 točki.

5. *Katera etična dilema znanosti je izpostavljena v viru C? Navedite jo. (1,5 točke)*

Etična dilema v viru C se nanaša na **uporabo znanstvenih spoznanj** (1,5 točke).

6. *Pojasnite etično dilemo znanosti, ki ste jo navedli v svojem odgovoru, in vključite v pojasnilo konkreten družbeni primer. (3 točke)*

Pojasnjevanje lahko vključi **več možnih vidikov**: **spoštovanje človekovih pravic**, spoštovanje **etičnih raziskovalnih standardov** pri prikazovanju/objavljanju izsledkov, etične dileme glede **možnosti uporabe znanstvenih spoznanj** v gospodarskem in političnem odločanju itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno splošno pojasnilo največ 2 točki, za vključen ustrezen konkreten družbeni primer pa še 1 točko.

7. *Predstavite še drugo etično dilemo, s katero se znanost prav tako srečuje in jo mora v raziskovanju upoštevati. Pri tem vključite en primer predstavljene etične dileme znanosti. (3 točke)*

Etična vprašanja, ki so povezana z raziskovanjem (izbor raziskovalnih problemov, možnosti uporabe posameznih metod, odnos med raziskovalci in raziskovalnim problemom).

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno splošno pojasnilo največ 2 točki, za ustrezen konkreten družbeni primer pa še 1 točko.

III. DRUŽINA

1. *Opreделите družino, gospodinjstvo in sorodstvo ter ugotovite, po čem se družina razlikuje od drugih dveh kategorij. (4 točke)*

- Družino opredelimo kot **skupino oseb**, ki **skrbi za otroke** oziroma v kateri je vsaj ena oseba v **starševski vlogi**, druga pa v **vlogi otroka** (1 točka).
- Gospodinjstvo je **ekonomska statistična kategorija**, skupnost ljudi, ki jo povezuje skupno bivanje in trošenje dobrin (1 točka).
- Sorodstvo povezuje ljudi, ki imajo **skupne prednike, sklenjeno zakonsko zvezo ali posvojitev** (1 točka).
- Družina se od drugih dveh ločuje po **odnosu starši–otroci**, njeno bistvo je **skrb za otroka/otroke** (1 točka).

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezne opredelitve 3 točke, za navedeno razliko dobijo še 1 točko, skupaj 4 točke.

2. *Navedite oblike družin glede na število ljudi, ki živijo v skupnosti. (1,5 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo naslednje oblike:

- **jedrna** ali nuklearna družina,
- **razširjena** družina,
- **velika** družina,
- **enostarševska** družina,
- **reorganizirana** družina,
- **modificirana razširjena** družina,
- komunske oblike družinskega življenja
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedbo 0,5 točke, skupaj 1,5 točke.

3. *Na kateri problem opozarja vir A? (1 točka)*

Kandidati/kandidatke navedejo problem **nasilja v družini** (1 točka).

4. *Navedite in pojasnite tri možne razloge za tovrstne probleme v družini. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo tri izmed naslednjih razlogov:

- rastočo **privatizacijo** družinskega življenja,
- družbeno **izoliranost** sodobnih jedrnih družin (čustveni pritisk, stres, konfliktna medosebna razmerja, premalo sorodniške podpore itd.),
- visoko raven **tolerance do nasilja** v zasebnosti
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo in pojasnitev po 1 točko, skupaj 3 točke.

5. *Kateri tip delitve vlog v družini je razviden iz vira B? (1 točka)*

Kandidati/kandidatke navedejo **segregirano (asimetrično)** delitev vlog (1 točka).

6. *Navedite in kratko predstavite še drugi tip delitve vlog v družini. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo **integrirano (simetrično)** delitev vlog (1 točka).

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno predstavitev integrirane delitve vlog še 2 točki, skupaj 3 točke.

7. *Predstavite dva vidika družinskega življenja, ki sta izpostavljena kritičnemu sociološkemu razmišljanju. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo dva izmed naslednjih vidikov:

- povečano število razvez, manj otrok itd., zaradi česar nekateri govorijo o **krizi družine**,
- **asimetrično** delitev vlog in funkcij glede na spol,
- **nasilje v družini**/družinska zasebnost,
- velikost in **ranljivost** družine,
- **razmerje med družino in državo**
- itd.

IV. DRUŽBENA NEENAKOST IN MOBILNOST

1. O kateri obliki družbene slojevitosti govori vir A? (1 točka)

O **kastnem sistemu** (1 točka).

2. Kaj je značilno za to obliko družbene slojevitosti? Navedite dve značilnosti. (2 točki)

Kandidati/kandidatke lahko navedejo dve izmed naslednjih značilnosti:

- **pripisan** družbeni status oziroma položaj ljudi, določen z njihovim rojstvom,
- strogo **ločenost** med pripadniki različnih kast,
- **legitimizacijo** z religijo,
- **nespremenljivost** položaja oziroma odsotnost družbene mobilnosti
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo 1 točko, skupaj največ 2 točki.

3. Navedite še preostale tri oblike družbene slojevitosti. Eno od njih podrobneje opišite. (2,5 točke)

Sužnjelastništvo, stanovi, razredi (po 0,5 točke za vsako navedbo, skupaj 1,5 točke).

Kandidati/kandidatke dobijo za **opis ene** od ustreznih oblik družbene slojevitosti še 1 točko, skupaj 2,5 točke.

4. Vir B govori o konfliktu med družbenimi razredi. Kaj je vzrok tega konflikta? (1 točka)

Izkoriščevalski odnos med razredi (1 točka).

5. Pojasnite pojem ideologije, kakor ga razume Karl Marx. (3 točke)

Ideologija je **lažna** (zavajajoča) zavest/sklop idej (1 točka), ki jo **razširja vladajoči razred** (1 točka), da z njo **opravičuje obstoječa razmerja** med razredi (1 točka).

6. Max Weber drugače od Karla Marxa dopolnjuje slojevitost v ekonomskih sferi, ki jo zajema pojem razred, še z dvema neekonomskima vidikoma družbene neenakosti. Navedite ta dva neekonomska vidika in ju kratko pojasnite. (3 točke)

Stranka (politični vidik) (0,5 točke) v povezavi z **močjo** (1 točka) in **status** (0,5 točke) v povezavi z **ugledom** (1 točka), skupaj 3 točke.

7. Zakaj je slojevitost z vidika Davisove in Moorove funkcionalistične teorije tako pomembna za obstoj vsake družbe? (2 točki)

Ker omogoča **razporeditev** sposobnih ljudi **na funkcionalno najpomembnejše položaje** (1 točka) in ker z **različnimi nagradami zagotavlja**, da ljudje ustrezno **opravljajo svoje vloge** na teh položajih (1 točka), skupaj 2 točki.

8. Obstaja vrsta različnih teoretskih pristopov k problematiki revščine. Primerjajte teorijo subkulture revščine in teorijo situacijske prisile. (3 točke)

Teorija subkulture revščine vidi glavni razlog **v posebnih vrednotah**, normah in življenjskih vzorcih **revnih** (1,5 točke), teorija situacijske prisile pa **v njihovi situaciji, ne pa v posebnih kulturnih vzorcih** (1,5 točke).